Pensioenblad voor het grondpersoneel van KLM

FOCUS

JAARGANG 16 | JULI 2020

Jaaroverzicht 2019 | Informatie & Nieuws | Deelnemers aan het woord

Algemeen Pensioenfonds KLM

Te vroeg voor conclusies

Hoe schrijf je een column als je al weken thuiswerkt en je gebruikelijke inspiratiebronnen buiten bereik zijn? Er is op het moment van schrijven maar één onderwerp waarover iedereen het heeft. Er valt weinig eer te behalen door daaraan iets toe te voegen. Toch zal menigeen zich afvragen wat de invloed is op de pensioenen van de bijzondere omstandigheden dit voorjaar.

Als het om uw pensioenfonds gaat zijn er drie dingen belangrijk om te weten. Het eerste dat uw pensioenfonds heeft gedaan, is zorgen dat de operationele zaken op orde blijven. Het bestuur moet blijven functioneren, de commissies moeten hun werk kunnen doen. Videoconferenties en telefonische vergaderingen zijn in enkele dagen tijd heel gewoon geworden. De uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group moet kunnen blijven functioneren. We weten inmiddels dat dit goed lukt. Vrijwel alle medewerkers werken vanuit huis en alle belangrijke systemen en processen functioneren naar behoren. Ook de belangrijke externe partijen, waarmee Blue Sky Group samenwerkt functioneren goed. Ook dat houden we nauwlettend in de gaten. Denk aan banken, vermogensbeheerders en de organisatie die zorgt voor de maandelijkse pensioenbetalingen.

Het tweede is dat de waarde van de beleggingen van uw fonds een stevige klap heeft gekregen. We houden dat heel nauw in de gaten. Maar als je geschoren wordt, moet je stil blijven zitten. We gaan niet opeens het beleggingsbeleid aanpassen. De financiële markten zijn volop in beweging. We gaan niet speculeren. En u begrijpt wel dat extra risico's afdekken heel erg duur is geworden en ook lijkt op mosterd na de maaltijd.

Het derde is dat het op dit moment nog veel te vroeg is om conclusies te trekken over de gevolgen voor uw eigen pensioen. Gelukkig hoeft dat in deze tijd van het jaar niet en dat doen we dus ook niet. Pas in het najaar wordt het belangrijk om te weten wat de exacte financiële positie van het fonds is.

De crisis waar we mee te maken hebben is een hele ernstige. En hoewel ik een optimistisch mens ben, is het voor optimisme nog te vroeg. We vertrouwen er op dat we er doorheen gaan komen. U kunt ervan verzekerd zijn dat wij al het mogelijke doen om te zorgen dat we er zo goed mogelijk doorheen komen.

Toine van der Stee *directeur Algemeen Pensioenfonds KLM*

Inhoud

INFORMATIE & NIEUWS

04 FINANCIËLE POSITIE
Hoe staat uw pensioenfonds ervoor?

05 RUSTIG BLIJVEN, DE RUG RECHT
Interview Rob Brand

06 KORT
Nieuws

08 ROBUUSTE BASIS IN ZWARE TIJD
Twee bestuursleden geven uitleg

13 2019 IN BEELD

17 WEETJES

18 WANNEER KUNT U MET PENSIOEN?

20 VEELGESTELDE VRAGEN
Tijdens het Webinar Pensioen In Zichtdag

DEELNEMERS AAN HET WOORD

12 WE VOELEN ONS BEVOORRECHT
Met pensioen

14 ALLES IS ANDERS, NIETS IS STANDAARD
Komen en gaan

21 DE DROOM VAN EEN HUISJE OP BALI
Interview Wibo Wibowo

BESTUUR ALGEMEEN PENSIOENFONDS KLM

Leden: Henk Bosscher, Paul Jansen, Arend de Jong (vicevoorzitter), Miriam Kartman, Paul Loven (voorzitter), Marianne Meijer-Zaalberg, Kirsten Pronk, Jeroen van der Put, Carola Steenmeijer, Maarten Stienen, Hans de Roos (vicevoorzitter), Paula Verhoef.

Hoe staat uw pensioenfonds ervoor?

Het coronavirus heeft veel impact op ieders leven. Ook het pensioenfonds heeft te maken met de gevolgen. De drie belangrijkste effecten:

1 HET VERMOGEN VAN HET PENSIOENFONDS IS GEDAALD

Het vermogen van het pensioenfonds bestaat uit de betaalde premie en de rendementen die het pensioenfonds maakt. Door de coronapandemie zijn die rendementen in het eerste kwartaal van 2020 negatief waardoor het vermogen is gedaald. Aandelenmarkten stegen in april, maar laten begin mei weer een wisselender verloop zien. Economische cijfers en verwachtingen zijn vooralsnog negatief. Winstcijfers van bedrijven dalen en de toekomst is onzeker. De verwachting is dat de beurzen nog enige tijd onrustig blijven. ‘Het is zaak je rug recht te houden en kalm te blijven’, vertelt Rob Brand, hoofd portfolio management van Blue Sky Group (zie interview op de pagina hiernaast).

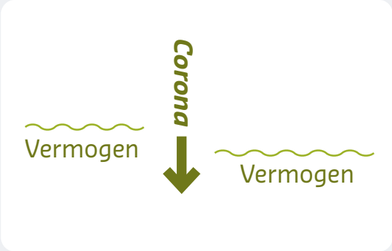

2 DE DEKKINGSGRAAD DAALT

De dekkingsgraad geeft de financiële gezondheid van het fonds aan. Het laat de verhouding zien tussen hoeveel vermogen we hebben en onze verplichtingen (de pensioenen die we nu en in de toekomst moeten betalen). De beleidsdekkingsgraad, de gemiddelde dekkingsgraad over de laatste twaalf maanden is per eind april gedaald naar 103,0%. De actuele dekkingsgraad per eind april is ten opzichte van eind 2019 gedaald naar 92,6%. Naast de daling van het vermogen zorgde ook de verder gedaalde rente voor de daling van de dekkingsgraad.

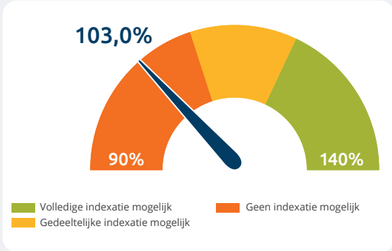

3 GEEN DIRECT EFFECT OP UW PENSIOEN

Op dit moment heeft de lage dekkingsgraad:

- Geen effect op uw opgebouwde pensioen of pensioenuitkering. Wij hebben voldoende geld in kas om de pensioenen uit te betalen.

Wat het effect is op uw pensioen in 2021 hangt af van de financiële positie van het pensioenfonds aan het eind van het jaar.

- Ligt de actuele dekkingsgraad eind december 2020 onder de kritische dekkingsgraad van 92%, dan moeten wij aanvullende maatregelen nemen. Op grond van de huidige financieringsafspraken betekent dit een extra premiebetaling door de werkgever en werknemers. Blijven deze zogenoemde herstelpremies achterwege dan moeten de opgebouwde pensioenen en pensioenuitkeringen mogelijk verlaagd worden.
- Ligt de beleidsdekkingsgraad eind november 2020 onder de 110%, dan kunnen wij uw pensioen niet aanpassen aan de stijging van de lonen / prijzen.

Volg de financiële situatie op de website of via onze digitale nieuwsbrief **NWSflits**. Aanmelden kan via **MijnKLMPensioen** op de pagina Mijn gegevens.

Rustig blijven, de rug recht

Interview met Rob Brand

De coronacrisis slaat ook op de aandelenmarkten hard toe, waardoor pensioenfondsen flink geraakt worden. Wat betekent dat voor de beleggingen van de KLM-fondsen? Rob Brand, hoofd portfolio management van Blue Sky Group, benadrukt het belang van rustig blijven en de rug recht houden.

‘Hoe beleefde jij de crisis?

‘Het is best verbijsterend als je naar zo’n beeldscherm kijkt, 11 procent verlies op één dag, dat hadden we sinds 1978 niet meegemaakt. Waar gaat dit heen, denk je dan. De aandelenkoersen herstelden zich wel weer, tot op zekere hoogte. Dat vond ik óók verbazingwekkend, want het gaat natuurlijk nog helemaal niet goed. In eerste instantie voel je een soort van onmacht. Gelukkig konden we na de eerste week, dankzij de automatisering in de afgelopen jaren, volledig op afstand werken. Dat heeft ons enorm geholpen.’

Wat kun je op zo’n moment doen?

‘Het is zaak je rug recht te houden en kalm te blijven, je niet te laten verleiden tot allerlei capriolen en naar de lange termijn te blijven kijken. Het gezegde luidt: je moet stilzitten als je geschoren wordt. Al moet je natuurlijk wel de binnenkomende premies beleggen.
Een van onze uitgangspunten is ook dat we niet op één paard wedden, we spreiden het risico. En we beleggen eigenlijk nogal saai, in aandelen die minder hard op en neer gaan en minder afhankelijk zijn van wat er in de wereld gebeurt.’

Wat moet je er als deelnemer van vinden?

‘Ik snap de ongerustheid, een crisis als deze hebben we geen van allen eerder meegemaakt. Maar ik ben ervan overtuigd dat we het goed aanpakken door kalm te blijven en naar de lange termijn te kijken. Daar hoort natuurlijk ook bij dat we ons buigen over hoe de wereld er na de crisis uitziet en welke gevolgen dat kan hebben voor ons beleggingsbeleid. Want niet alles zal weer worden zoals het was.
Ik denk bijvoorbeeld aan de energiesector. Die is het hardst gedaald door de lage olieprijs en heeft ook te maken met de energietransitie richting schoon en groen.’

KORT

Nieuw in MijnKLMPensioen

Hoe kunnen we u beter helpen?

We werken er hard aan om u ook op digitaal gebied steeds beter van dienst te zijn in MijnKLMPensioen. Benieuwd wat er nieuw is? In vier stappen bent u weer helemaal bij.

1. Neem eens een kijkje op de pagina Mijn documenten. Hier vindt u alle brieven die u sinds 2018 van ons hebt ontvangen. Zo hebt u in MijnKLMPensioen een overzichtelijk, digitaal archief tot uw beschikking.
2. Op de pagina Mijn gegevens vindt u een overzicht uw persoonlijke gegevens en uw communicatievoorkeuren. Alles veilig achter een DigiD-inlog.
3. U kunt een postadres doorgeven, uw rekeningnummer wijzigen en/of de loonheffingskorting aan- of uitzetten via Mijn gegevens.
4. Laat direct uw e-mailadres achter. Dan blijft u snel en gemakkelijk op de hoogte van nieuwe digitale post.

Werkt u bij KLM Health Services en Airport Medical Services?

Dan hebt u sinds dit jaar ook toegang tot MijnKLMPensioen.

Tip: Download de DigiD app.

Daarmee kunt u snel en veilig inloggen op MijnKLMPensioen.

Het coronavirus heeft geen invloed op het nabestaanden- en wezenpensioen

In de media gingen er berichten rond dat verschillende pensioenfondsen geen nabestaandenpensioen uitkeren als deelnemers aan het coronavirus overlijden. Dat is niet juist. Het pensioenfonds keert het nabestaanden- of wezenpensioen gewoon uit. Ook als een deelnemer overlijdt aan de gevolgen van het coronavirus. De voorwaarden in het toekennen van nabestaanden- en wezenpensioen in de pensioenregeling zijn niet gewijzigd.

Wijzigingen in het pensioenreglement van KLM*

In het pensioenreglement staat hoe uw pensioen precies geregeld is. Onlangs hebben KLM en de vakbonden nieuwe afspraken gemaakt over het pensioen. Deze hebben we verwerkt in het pensioenreglement. De belangrijkste wijzigingen:

1. Geboorteverlof behandelen we voortaan pensioenmatig hetzelfde als het ouderschapsverlof.
2. Vanaf 1 januari 2020 is voor nieuwe deelnemers de maximale duur van de tijdelijke regelingen 'Deeltijd voorafgaand aan pensioen' verhoogd van drie naar vijf jaar.
3. Per 1 januari 2020 gaan we de verschillende 'pensioenpotjes' omzetten naar één 'pensioenpot' op basis van één pensioenrichtleeftijd. Dat gebeurt deze zomer. Iedereen voor wie dit geldt, ontvangt hierover een brief.
4. Ook kleine pensioenen van vóór 1 januari 2018 dragen we automatisch over naar de nieuwe pensioen-uitvoerder wanneer bekend is waar de gewezen deelnemer op dit moment pensioen opbouwt. Eerder was dit al het geval voor kleine pensioenen van na deze datum. Kleine pensioenen zijn pensioenen van meer dan € 2 en minder dan € 497,27 (in 2020).

*Deelnemers die werkzaam zijn bij KLM Health Services en Airport Medical Services worden apart over reglementswijzigingen geïnformeerd.

Rond 1 januari 2021 met pensioen:

dan hebt u te maken met nieuwe omrekenfactoren

Uw pensioenregeling biedt diverse keuzemogelijkheden, zoals eerder of later met pensioen gaan en uw ouderdomspensioen omzetten in extra nabestaandenpensioen. Voor het berekenen van deze keuzes gebruikt het pensioenfonds omrekenfactoren. Deze factoren zijn gebaseerd op onder meer de stand van de rente en de levensverwachting. Per 1 januari 2021 wijzigen deze omrekenfactoren.

Kijk in MijnKLMPensioen om te zien wat dit voor u betekent. In Mijn planner ziet u vanaf half juli het effect van de nieuwe omrekenfactoren op uw pensioenuitkering. Als u uw pensioendatum voor of op 1 januari 2021 kiest, wordt uw pensioenuitkering berekend op basis van de huidige omrekenfactoren. Kiest u uw pensioendatum na deze datum dan gelden de nieuwe omrekenfactoren. Bepaal of u uw pensioendatum voor of na 1 januari 2021 wilt en bespreek met HR KLM of dat mogelijk is.

Bij het vaststellen van de factoren die we gebruiken om uw pensioen uit te rekenen als u eerder met pensioen wilt, zijn dezelfde uitgangspunten gebruikt als bij het vaststellen van de factoren die we gebruiken om alle pensioenen uit te stellen naar 68 jaar. Hiermee zorgen wij ervoor dat u door deze omrekening niet iets verdient of verliest.

Update pensioenakkoord

Het pensioenakkoord is de afspraak die het kabinet, werkgeversorganisaties en de landelijke vakbonden in 2019 hebben gemaakt over de toekomst van ons pensioenstelsel. Bekend is al dat de AOW-leeftijd sinds 2019 minder snel stijgt dan eerder afgesproken. Dit betekent voor veel deelnemers van ons pensioenfonds dat ze eerder hun AOW krijgen – of hebben gekregen – dan gedacht.

Op twee belangrijke terreinen wordt op dit moment druk overlegd om de afspraken concreet te maken:

- Nu bouwt iedereen met een gelijk salaris jaarlijks evenveel pensioen op. Straks wordt dat anders. Dan krijgen jongere deelnemers een hogere pensioenopbouw en oudere deelnemers een lagere pensioenopbouw.
- We gaan naar nieuwe afspraken waarbij pensioenfondsen geen buffers meer hoeven aan te houden. Bij goede rendementen kunnen we de pensioenen sneller verhogen, maar als het tegen zit moeten we ook sneller verlagen.

Een deelnemer kan straks meer of minder pensioen krijgen dan volgens de huidige afspraken. De politiek en de arbeidsvoorwaardelijke partijen (KLM en de vakbonden) willen dat deelnemers die minder gaan krijgen, voor dit verschil gecompenseerd worden. Maar hoe?

Wat zijn de gevolgen voor uw pensioenregeling?

Dat is nog niet helemaal bekend, maar dat de pensioenregeling flink gaat wijzigen is duidelijk.

Wanneer gaan de nieuwe afspraken in?

Het is nog niet duidelijk wanneer de nieuwe wetgeving ingaat. Het streven is per 1 januari 2022, maar het duurt nog veel langer voordat de pensioenregeling hierop is aangepast. Arbeidsvoorwaardelijke partijen, pensioen-fondsen en uitvoeringsorganisaties (dus ook Blue Sky Group) krijgen nog een paar jaar de tijd om de nieuwe afspraken specifiek te maken voor de eigen pensioenregeling en om de uitvoering hiervan voor te bereiden.

Herstelplan

Wij streven naar een beleidsdekkingsgraad boven de vereiste dekkingsgraad (122,4% 31 december 2019). Omdat de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op 31 december 2019 (108,1%) lager was, moest het pensioenfonds uiterlijk eind maart 2020 een geactualiseerd herstelplan bij De Nederlandsche Bank (DNB) indienen. De berekeningen in het geactualiseerde herstelplan laten zien dat het langer duurt voordat het pensioenfonds uit herstel is. Vorig jaar zou dat in 2023 zijn, nu is dat 2025. Door de impact van het coronavirus lopen we echter nu al achter op het verwachte herstel. Lees op pagina 4 meer over de actuele financiële situatie van het pensioenfonds.

‘Door de crisis zakte de rente nog verder en gingen de aandelenkoersen onderuit. Nu lijkt het zich iets te stabiliseren, dat zie je ook aan de dekkingsgraad.’

Carola Steenmeijer

‘De belangrijkste eerste stap was vaststellen waarin we niet wilden beleggen en welke sectoren we wilden uitsluiten, zoals de tabaksindustrie.’

Paula Verhoef

Robuuste basis in zware tijd

Aan het eind van 2019 hoopte het pensioenfonds in wat rustiger vaarwater terecht te komen. Het liep compleet anders, de coronacrisis sloeg onverbiddelijk toe. De bestuursleden Paula Verhoef en Carola Steenmeijer leggen uit hoe je daar als fonds mee omgaat. Het helpt flink dat er in 2019 belangrijke stappen zijn gezet om het fonds robuuster te maken.

1 De crisis en de lange termijn

Paula: ‘2019 werd sterk beheerst door de rente en de onderhandelingen over een nieuw pensioencontract. Eind vorig jaar hoopten we dat het in 2020 iets rustiger en beter zou gaan. In plaats daarvan kwamen we ineens in een extreme situatie terecht. En het kwam meteen heel dichtbij - KLM werd zelf meteen hard geraakt.’

Carola: ‘Door de crisis zakte de rente nog verder en gingen de aandelenkoersen onderuit. Nu lijkt het zich iets te stabiliseren, dat zie je ook aan de dekkingsgraad. Maar het is super ingewikkeld hoe je het nu moet aanpakken. Een pensioenfonds denkt normaal gesproken in tientallen jaren. Maar als je het nu niet goed doet, heb je daar nog heel lang last van.’

Paula: ‘Ons relatieve voordeel is dat we de tijd hebben om te herstellen. Er is dan ook vooralsnog helemaal geen reden om alle beleggingen overhoop te halen, het zal gaan om bescheiden verschuivingen.’

Carola: ‘We zijn er bijvoorbeeld aan gewend om scenario’s te maken: wat kun je doen als er zware tijden aanbreken? Het is essentieel dat je je zo goed mogelijk voorbereidt, onder meer door de beleggingsportefeuille zo samen te stellen en te spreiden, dat je tegen een stootje kunt.’

Paula: ‘Eind dit jaar maken we de balans weer op. Het ligt voor de hand dat het verhogen van de pensioenen er in ieder geval niet in zit. Afhankelijk van de dekkingsgraad moeten we bepalen of er meer maatregelen nodig zijn.’

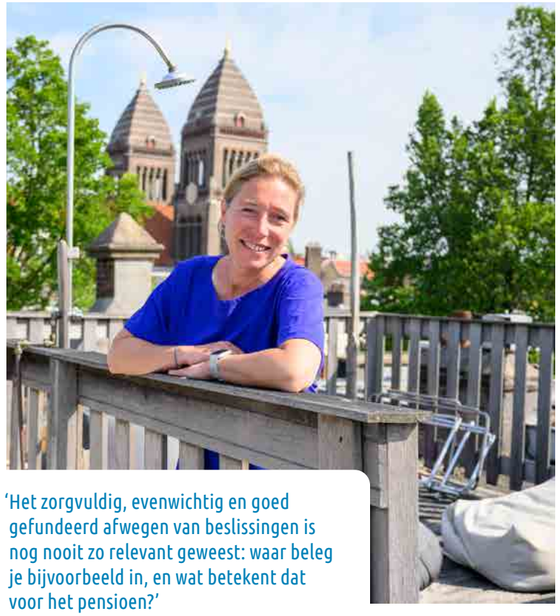

‘Het zorgvuldig, evenwichtig en goed gefundeerd afwegen van beslissingen is nog nooit zo relevant geweest: waar beleg je bijvoorbeeld in, en wat betekent dat voor het pensioen?’

Carola Steenmeijer

‘Ik ben hoofd pensioenafdeling bij FNV, dus ik kom ook van buiten. In het begin is er dan even wat koudwatervrees, maar die was snel over. Juist die mix, met bestuursleden van binnen en van buiten, is erg nuttig en waardevol.’

Paula Verhoef

2 Sinds 2019 zitten er externe deskundigen beleggingen en risicomanagement in het bestuur

Carola: ‘Zo zorgen we voor meer ervaring, deskundigheid en slagvaardigheid. Die hebben we nu meer dan ooit nodig. Trouwens, mijn vader vloog heel veel, en alléén KLM. Hij had een hele verzameling huisjes. Dus de waarde van dat ‘blauwe bloed’ snap ik als buitenstaander wel.’

Paula: ‘Ik ben hoofd pensioenafdeling bij FNV, dus ik kom ook van buiten. In het begin is er dan even wat koudwatervrees, maar die was snel over. Juist die mix, met bestuursleden van binnen en van buiten, is erg nuttig en waardevol.’

Carola: ‘Het zorgvuldig, evenwichtig en goed gefundeerd afwegen van beslissingen is nog nooit zo relevant geweest: waar beleg je bijvoorbeeld in, en wat betekent dat voor het pensioen? Die aanpak is nog verder geprofessionaliseerd, we hebben in 2019 flinke stappen gezet. Juist nu zie je hoe belangrijk dat is.’

3 Stappen gezet op het gebied van duurzaam beleggen

Paula: ‘Daar hebben we in 2019 veel energie in gestoken. De belangrijkste eerste stap was vaststellen waarin we niet wilden beleggen en welke sectoren we wilden uitsluiten, zoals de tabaksindustrie. Vervolgens hebben we gekozen voor bepaalde thema’s die we belangrijk vinden. Denk bijvoorbeeld aan industrialisatie, innovatie en infrastructuur. Aan de hand van deze thema’s willen we in gesprek gaan met bedrijven waarin we beleggen en kijken we naar positieve screening. Daarbij selecteer je ondernemingen die het juist relatief goed doen op het gebied van bijvoorbeeld milieu en duurzaamheid. Bij onze keuzes hebben we rekening gehouden met de resultaten uit het onderzoek onder deelnemers: hoe denken zij erover?’

Carola: ‘We hebben goed gekeken of wij met onze beleggingen duurzaamheidsrisico’s lopen. Denk maar aan oliemaatschappijen. Kunnen die op tijd omschakelen? Je ziet nu heel sterke effecten. Er is veel minder vervoer, er wordt veel minder gevlogen, waardoor de olieprijs scherp is gedaald. De vraag is hoeveel van die effecten blijvend zijn, hoe bedrijven daarop inspelen.’

Hoe liggen de verhoudingen, **wie bepaalt wat?**

Bij pensioen van een werkgever is sprake van een driehoeksverhouding.

1 KLM en de werknemers – vertegenwoordigd door de vakbonden – maken met elkaar pensioenafspraken en sluiten een pensioenovereenkomst. Dit is onderdeel van de arbeidsovereenkomst. Afspraken over die pensioenovereenkomst worden gemaakt in het arbeidsvoorwaardelijk overleg. Dit is de benaming van het overleg tussen KLM en de vakbonden.

2 KLM brengt deze pensioenovereenkomst onder bij Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en doet dat met een uitvoeringsovereenkomst. Het pensioenfonds toetst of de afspraken uitvoerbaar, degelijk gefinancierd zijn en passen binnen de wettelijke kaders.

3 Het pensioenfonds stelt op basis van de afspraken een pensioenreglement op. Hierin is beschreven hoe de pensioenregeling wordt uitgevoerd in de praktijk. Het pensioenfonds voert de regeling uit en wordt daarbij ondersteund door de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group.

Paula: ‘We proberen na te denken over hoe de wereld er straks uit kan zien en wat dat voor onze beleggingen betekent. Het zou best kunnen dat je meer gaat kijken naar de maakindustrie, en er is ook een tendens om beleggen in Nederland te stimuleren, om ons land in de toekomst beter bestand te maken tegen schokken.’

4 Het toekomstig pensioenstelsel, de premie en de opbouw

Paula: ‘In de afgelopen periode is daar, ondanks de coronacrisis, heel hard aan gewerkt. De rekenrente zal een minder prominente rol gaan spelen, waardoor de verplichtingen minder last hebben van de zeer lage rente. Tegelijkertijd wordt de pensioenzekerheid ook minder. Maar het blijft wel een collectief pensioen, waarbij deelnemers het risico delen.’

Carola: ‘In samenhang daarmee moeten we ook een oplossing vinden voor het feit dat er, volgens de officiële regels die op 1 januari ingaan, eigenlijk te weinig premie binnenkomt voor de huidige pensioenopbouw. Ook dat heeft weer met die lage rente te maken.’

Paula: ‘Pensioen is steeds duurder geworden. Dit zou betekenen dat de premie vanaf 1 januari omhoog moet. Is dat niet haalbaar dan moet je op een andere manier kijken hoe je de financiering sluitend krijgt. Bijvoorbeeld door een lager pensioen op te bouwen. We verwachten dat KLM en de vakbonden hierover in 2020 nieuwe afspraken maken.’ (zie kader ‘Hoe liggen de verhoudingen, wie bepaalt wat?’)

5 Kostenbesparingen zijn goed voor het pensioen

Paula: ‘Wanneer pensioen steeds duurder wordt, moet je ook kijken waar het wel goedkoper kan. Daarom zijn we scherp op de kostenkant van pensioen. We hanteren bijvoorbeeld allerlei verschillende pensioenrichtleeftijden. Die gaan we omrekenen naar naar één pensioenrichtleeftijd van 68 jaar. Voor de goede orde: voor de pensioenen zelf maakt het niets uit, maar administratief is het een stuk eenvoudiger, en dat scheelt veel geld.’

Carola: ‘Daarnaast hebben we ook flink bespaard door efficiënter te beleggen. Voorheen deden we mee aan een groot aantal verschillende beleggingspools voor aandelen. Het bleek met veel minder te kunnen, zonder dat dit ten koste ging van de gewenste variatie.’

‘WE VOELEN ONS **BEVOORRECHT**’

Joop van der Voet (76) begon in 1966 bij KLM als hofmeester kort verband. Daarna was hij zo’n 35 jaar terminal supervisor, de laatste jaren als teamleider. Hij kijkt terug op een mooie tijd, maar heeft het nu ook prima naar zijn zin.

‘Die tijd als hofmeester eind jaren zestig was geweldig, op de DC8. Lange reizen, lange stops. Een week in Sidney, tien dagen in Brazzaville, tijd genoeg om alles te bekijken. Voor mij was het eigenlijk vakantie. Mijn vrouw wilde graag dat ik aan de grond bleef en zo ben ik supervisor geworden: zowel op de pieren als in de hal zorgen dat alles soepel verloopt. Ik heb het altijd met plezier gedaan. Ik werd helaas op een gegeven moment ziek en kon ruim twintig jaar geleden gebruik maken van een mooie regeling, al had ik het liefst willen doorwerken. In 2002 ben ik officieel met pensioen gegaan. Mijn vrouw stopte ook vrij vroeg en zo openden zich natuurlijk prachtige mogelijkheden. We hebben veel reizen gemaakt, de allermooiste was naar Tanzania, twaalf jaar geleden. Ook heb ik een studie kunstgeschiedenis opgepakt en ben ik me gaan verdiepen in klassieke muziek. We gaan graag samen naar theater, concerten en musea en ik alleen naar de zaterdag-matinee in het Concertgebouw.

We hebben zelf geen kinderen, maar we wonen in een kinderrijke buurt en hebben daar een adoptiegezin, waar mijn vrouw veel is. We missen in deze tijd veel, zoals iedereen, maar nu maken we elke dag een strandwandeling van ruim een uur, ook heerlijk. En zodra het weer kan, gaan we lekker een paar dagen naar ons favoriete hotel in Twente. We voelen ons bevoorrecht!’ ●

2019 in beeld

Hoe deed uw pensioensfonds het vorig jaar?

Premie € 140,2 mln

Werkgever € 109,1 mln

Werknemers € 31,1 mln

Rendement 15,5%

vermogen € 9,77 mld

Kosten

€ 250,- (incl. btw)
Uitvoeringskosten per deelnemer

0,41%
Kosten vermogensbeheer

0,18%
Transactiekosten vermogensbeheer

Uitkeringen

€ 172,1 mln

Soorten uitkeringen

- 78% Ouderdoms-pensioen
- 20% Partner- en wezenpensioen
- 2% Arbeidsongeschikt-heidspensioen

Aantal deelnemers

- 14.230 Actieven
- 10.695 Pensioen-gerechtigden
- 8.257 Gewezen deelnemers

Te betalen pensioen

nu & in de toekomst

€ 8,89 mld

Gemiddelde leeftijd

dat u in dienst treedt: 32

dat u met pensioen gaat: 64 4 mnd

Verantwoord beleggen in 2019

Aantal uitsluitingen van bedrijven en overheden in 2019:

- 84 Controversiële wapens
- 119 Schending UN Compact
- 31 Schadelijke producten (m.n. tabak)
- 13 Overheden

Beleggingen

- 50% Obligaties
- 40% Aandelen
- 10% Vastgoed

Het jaarverslag 2019 is begin juli beschikbaar op de website van het pensioenfonds via klmgrondfonds.nl/documenten

‘Nu is alles anders, heel veel ad hoc. We hadden bijvoorbeeld repatriëringsvluchten, die komen dan plotseling op en dat moet je vanaf nul regelen.’

Herman Weber

‘Je wilt een crew ook niet te lang laten overstaan op een station, zeker in landen met een hoger risico, dus dan komt het vliegtuig met dezelfde crew de volgende dag weer terug. Kortom: het is behoorlijk hectisch!’’

Ferry van Leeuwen

Alles is anders, niets is standaard

Herman Weber en Ferry van Leeuwen zijn allebei Current Schedule Manager bij KLM, verantwoordelijk voor de dienstregeling in de veertien dagen voor vertrek. Herman vertrekt zelf eind augustus, collega Ferry heeft nog zo’n tien jaar voor de boeg. Juist nu zijn het hectische tijden, standaard vluchten bestaan nauwelijks.

Herman: ‘Wij houden de dienstregeling in de laatste veertien dagen voor vertrek in de gaten. Voor alles wat er in die twee weken gebeurt, wat afwijkt van het patroon, moeten wij een oplossing bedenken. Het kan van alles zijn: van slecht weer tot technische problemen of een gespannen politieke situatie.’

Ferry: ‘Er kunnen ook problemen met de crew ontstaan, of er is een brandstoftekort in een land waar we op vliegen. Dan regelen we een tussenstop. We doen feitelijk alles om de dienstverlening haalbaar te maken.’

Wat is het bijzondere in jullie werk, juist in deze tijd?

Herman: ‘Nu is alles anders, heel veel ad hoc. We hadden bijvoorbeeld repatriëringsvluchten, die komen dan plotseling op en dat moet je vanaf nul regelen.’

Ferry: ‘Niets is standaard. Elk land heeft eigen regels, en soms veranderen die alweer als de inkt nog niet eens is opgedroogd. Dus daar moet je continu op inspelen. Soms ben je een hele dag een vlucht aan het regelen, en gaat-ie uiteindelijk gewoon niet door. Je wilt een crew ook niet te lang laten overstaan op een station, zeker in landen met een hoger risico, dus dan komt het vliegtuig met dezelfde crew de volgende dag weer terug. Kortom: het is behoorlijk hectisch!’
Herman: ‘Op dit moment heeft er steeds één van ons dienst, met een collega thuis stand-by met laptop. Als het ineens heel druk wordt, komt die ook naar kantoor.’

Bijna met pensioen?

Kijk op de website in MijnKLMPensioen naar uw persoonlijke situatie en de verschillende mogelijkheden.

klmgrondfonds.nl

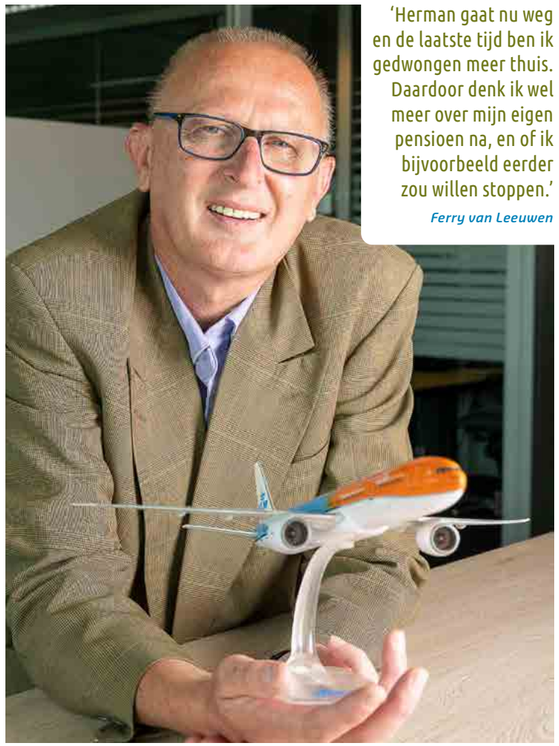

'Herman gaat nu weg en de laatste tijd ben ik gedwongen meer thuis. Daardoor denk ik wel meer over mijn eigen pensioen na, en of ik bijvoorbeeld eerder zou willen stoppen.'

Ferry van Leeuwen

'Het menselijke contact zal ik straks het meeste missen, denk ik. Gewoon een babbeltje maken hier en daar. Maar na 44 jaar is het ook gewoon mooi geweest.'

Herman Weber

Hoe gaan je pensioenjaren eruit zien, Herman?

'Ik zou in april een Pensioen In Zichtdag bezoeken, maar die ging natuurlijk niet door. Gelukkig heb ik wel telefonisch antwoord gekregen op al mijn vragen. We hebben besloten dat ik de eerste tien jaar wat meer pensioen krijg, en daarna wat minder. We doen graag stedentrips en we wilden eigenlijk in september naar Indonesië, waar de roots van mijn vrouw liggen. Maar die reis hebben we even on hold gezet. Ik wil ook meer genieten van kinderen en kleinkinderen. We hadden ons voorgenomen om geen vaste oppas te worden, maar op een gegeven moment kwam die vraag, ik zag het gezicht van mijn vrouw en ik wist: we zijn verloren. Maar ik vind het geweldig, hoor.'

Ferry: 'Herman gaat nu weg en de laatste tijd ben ik gedwongen meer thuis. Daardoor denk ik wel meer over mijn eigen pensioen na, en of ik bijvoorbeeld eerder zou willen stoppen. Dat thuiswerken bevalt mijn vrouw en mij eigenlijk ontzettend goed. Maar het zijn nu roerige tijden, eerst maar eens kijken hoe dat verder gaat.'

Vertel eens iets over elkaar, heel eerlijk?

Ferry: 'Herman heeft ontzettend veel operationele kennis, dat gaan we vast missen. Maar hij is allereerst gewoon een fantastische collega. Als er iets gedaan moet worden, gaat hij het nooit uit de weg. Zelfs nu, vlak voor zijn afscheid. Laatst was er iemand met vakantie en moesten wij dat werk erbij doen, vond hij geen enkel probleem. En ook op het sociale vlak heeft hij een team van ons gemaakt. Bijvoorbeeld door borrels buiten werktijd te regelen. Het is gewoon een gezelligheidsdier. Alleen automatisering is niet echt zijn ding. Ik zal niet herhalen hoe hij het systeem soms noemt…'

Herman: 'Ferry is altijd bereid om te helpen, altijd op zoek naar een oplossing. Ik heb hem al die jaren nooit boos gezien. Ik heb ooit mijn achillespees gescheurd, dus met de fiets of de auto naar het werk ging niet. Ferry zei toen: de autodienst hoeft niet, ik haal en breng je wel, ik woon toch in de buurt. Het menselijke contact zal ik straks het meeste missen, denk ik. Gewoon een babbeltje maken hier en daar. Maar na 44 jaar is het ook gewoon mooi geweest. Al is het wel een beetje een zuur afscheid, in deze tijd. Ik had het liever anders gezien.' ●

WEETJES

De afgelopen tijd hebben we een aantal deelnemersonderzoeken gehouden. We horen namelijk graag hoe we het doen en wat u vindt van bepaalde onderwerpen zoals beleggen en risico's nemen. De leukste weetjes uit deze onderzoeken hebben we voor u verzameld.

WIST U DAT… Meer deelnemers zich hebben verdiept in hun pensioensituatie dan in 2017?

U over het algemeen tevreden bent over ons, maar we onze klantvriendelijkheid kunnen verbeteren en u beter kunnen vertellen wat we precies doen en waarom? Veel deelnemers denken dat pensioenen hoofdzakelijk van de premies worden betaald? Dit klopt niet, bijna 60% van uw pensioenuitkering komt van het rendement op onze beleggingen. De meeste deelnemers vinden dat het pensioenfonds zeker risico mag nemen om genoeg rendement te maken?

De meeste deelnemers de voorkeur geven aan een zoveel mogelijk stabiele pensioenuitkering?

De meeste deelnemers vinden dat het pensioenfonds bij beleggen rekening moet houden met de impact op mens en milieu? Het bevorderen van economische groei, werkgelegenheid en fatsoenlijk werk voor iedereen bovenaan het lijstje staat? Daarna volgen goede infrastructuur, duurzame industrialisatie en innovatie en toegang tot betaalbare en duurzame energie voor iedereen.

EN NU WE HET TOCH OVER VERANTWOORD BELEGGEN HEBBEN.

WIST U DAT… Het pensioenfonds op verschillende manieren invloed uitoefent op het beleid van bedrijven waarin het belegt? Bijvoorbeeld door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. In 2019 waren er ongeveer vijfduizend van die vergaderingen. Informatie over hoe wij stemmen vindt u op de website bij beleggen voor uw pensioen.

In de video 'Wij beleggen uw pensioen steeds duurzamer' legt bestuurslid Jeroen van der Put uit hoe het pensioenfonds belegt en hoe duurzaam beleggen daarin een belangrijke rol speelt.
klmgrondfonds.nl/verantwoordbeleggen

Wanneer kunt **u met pensioen?**

Rondom pensioen worden vaak verschillende leeftijden genoemd. De AOW-leeftijd, de pensioenrichtleeftijd en de leeftijd waarop u met pensioen gaat. De AOW-leeftijd en de pensioenrichtleeftijd zijn bovendien de afgelopen jaren een aantal keer verschoven en niet meer gelijk aan elkaar. Dit zorgt nog al eens voor verwarring. We zetten het voor u op een rijtje:

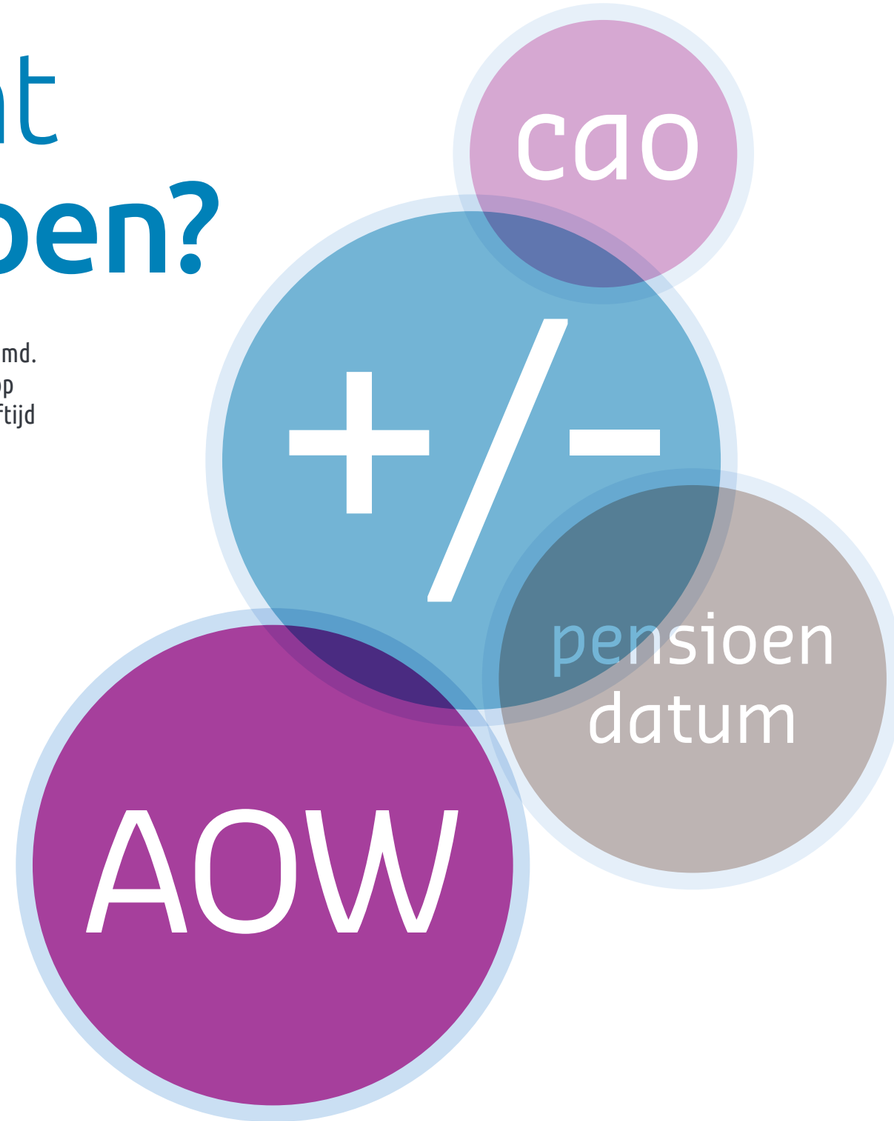

1 De overheid bepaalt uw AOW-leeftijd

Uw AOW-leeftijd is de leeftijd waarop uw AOW-uitkering ingaat. Wat uw AOW-leeftijd is, hangt af van uw geboortejaar. De AOW-leeftijd beweegt namelijk mee met de levensverwachting. Vijf jaar van tevoren maakt de overheid de nieuwe AOW-leeftijd bekend. Bent u voor 1958 geboren dan weet u dus al waar u aan toe bent (zie tabel). Bent u geboren in of na 1958? Dan is uw AOW-leeftijd nog niet bekend.

2 Het pensioenfonds rekent met de pensioenrichtleeftijd van 68 jaar

Wij berekenen uw pensioen alsof u met 68 jaar met pensioen gaat. Dat noemen wij de pensioenrichtleeftijd. Dit staat zo in het pensioenreglement. In het verleden rekende het pensioenfonds met andere pensioenrichtleeftijden. Daarom hebben veel deelnemers pensioen opgebouwd in verschillende ‘pensioenpotjes’ met verschillende pensioenrichtleeftijden. Dit jaar gaan we dat aanpassen en voegen we alle ouderdomspensioenen samen (zie kader ‘Eén ‘pensioenpot’ met pensioenrichtleeftijd 68 jaar’).

Geboortejaar	Jaar dat u AOW gaat ontvangen	AOW-leeftijd
1-9-1953 t/m 31-8-1954	2020	66 jaar en vier maanden
1-9-1954 t/m 31-8-1955	2021	66 jaar en vier maanden
1-9-1955 t/m 31-5-1956	2022	66 jaar en zeven maanden
1-6-1956 t/m 28-2-1957	2023	66 jaar en tien maanden
1-3-1957 t/m 31-12-1957	2024	67 jaar
1-1-1958 en later	Nog niet bekend	Nog niet bekend

3 Uw pensioenleeftijd kiest u zelf

Standaard stopt u met werken voor KLM op uw AOW-leeftijd en gaat u met pensioen. Dan is uw pensioenleeftijd gelijk aan uw AOW-leeftijd. Maar u kunt er ook voor kiezen om eerder met pensioen te gaan. Dat kan op z’n vroegst vanaf uw 55ste. Dit zorgt er wel voor dat uw pensioen lager wordt. U bouwt namelijk minder lang pensioen op en het pensioenfonds moet uw pensioen langer uitkeren. Ook ontvangt u dan nog geen AOW-uitkering. Het is goed om te weten dat u voor uw AOW-leeftijd mogelijk meer loonheffing over uw pensioenuitkering betaalt. Wilt u eerder met pensioen? Bespreek dit dan ruim op tijd met de HR-afdeling van KLM.

Deeltijdpensioen

U kunt kiezen voor een deeltijdpensioen, ook dit is mogelijk vanaf uw 55ste. U blijft dan deels werken bij KLM en ontvangt voor het andere deel alvast pensioen. Uw pensioen wordt wel lager als u met deeltijdpensioen gaat.

Cao-regelingen ‘deeltijd voorafgaand aan pensioen’

Daarnaast zijn er in de cao nog een aantal regelingen opgenomen om af te bouwen richting uw pensioendatum. Hoe de regelingen precies werken, kan de HR-afdeling van KLM u vertellen.

VVR 2020

Hebt u vragen over de VVR? Kijk dan op MyKLM of stel uw vraag aan vvr2020@klm.com. In Mijn planner op MijnKLMPensioen kunt u zien wat de gevolgen zijn voor uw pensioen als u gebruik maakt van de VVR.

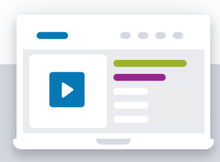

Meer weten over de omzetting?

Bekijk onze video en de uitgebreide Q&A op klmgrondfonds.nl/omzetting68

Eén ‘pensioenpot’ met pensioenrichtleeftijd 68 jaar

De meeste deelnemers hebben ouderdomspensioen opgebouwd op verschillende pensioenrichtleeftijden. Per 1 januari 2020 worden deze verschillende ‘pensioenpotjes’ omgezet naar één ‘pensioenpot’ op basis van één pensioenrichtleeftijd. Dat gebeurt deze zomer.

Zo houden we uw pensioen overzichtelijk, de administratie eenvoudig en verminderen we de kans op fouten. Iedereen voor wie dit geldt, ontvangt hierover een brief. Door deze aanpassing ontvangt u het Uniform Pensioenoverzicht (UPO) dit jaar later dan gebruikelijk. ●

Veelgestelde vragen in tijden van corona: **Webinar Pensioen In Zichtdag**

1 Hoe kan ik in Mijn planner zien wat de gevolgen zijn voor mijn pensioen als ik kies voor de VVR en niet aansluitend met pensioen ga?

In Mijn planner op MijnKLMPensioen ziet u een overzicht van uw keuzemogelijkheden. U kunt hier bij Parttime werken uw percentage dienstverband aanpassen naar 0% en dan de datum invullen van het moment dat u KLM met de VVR verlaat (houd hierbij rekening met de fictieve opzegtermijn). Bij Eerder of later met pensioen kunt u aangeven wanneer u uw pensioen wilt laten ingaan. Als u vervolgens op berekenen klikt, ziet u links op het scherm wat dit voor uw pensioen betekent.

2 Wat zijn de gevolgen voor het nabestaandenpensioen als ik kies voor de VVR en niet aansluitend met pensioen ga?

Uw pensioenopbouw stopt als u kiest voor de VVR op het moment dat u bij KLM uit dienst gaat. Dit geldt ook voor het opbouwen van nabestaandenpensioen. Dit blijft dan staan tot dat u met pensioen gaat, of u neemt het mee naar een nieuwe werkgever. Als uw partner bij ons bekend is wanneer u uit dienst gaat, dan blijft het opgebouwde nabestaandenpensioen voor hem/haar staan. Als u verzekerd was voor het facultatief nabestaandenpensioen en/of het Anw-hiaatpensioen stoppen deze verzekeringen zodra u uit dienst gaat.

Stel uw vragen bij de afdeling Pensioenservice

pensioenservice@klmgrondfonds.nl
telefoon 020 426 62 10

3 Als ik met vervroegd pensioen wil gaan, is het dan wettelijk toegestaan om daarnaast te werken?

Gaat u binnen vijf jaar voor uw AOW-leeftijd met pensioen? Dan kunt u blijven werken naast uw pensioen. Let hierbij wel op dat u mogelijk meer belasting gaat betalen omdat uw inkomen stijgt. Gaat u eerder dan vijf jaar voor uw AOW-leeftijd met pensioen? Dan moet u ook echt stoppen met werken. Neem voor meer informatie hierover contact op met de belastingdienst.

4 Ik wil eerder met pensioen, maar hoe overbrug ik dan de periode tot aan mijn AOW-leeftijd?

U kunt er op uw pensioendatum voor kiezen om eerst meer en later minder pensioen te ontvangen of andersom. Dit kan handig zijn wanneer u eerder met pensioen gaat dan uw AOW-datum en u wilt extra pensioen ontvangen tot aan de AOW-datum. U kunt zo het gemis aan AOW (gedeeltelijk) opvangen.

5 Kan ik als ik uit dienst ga bij KLM alsnog kiezen voor deeltijdpensioen?

Als u uit dienst gaat bij KLM is het niet mogelijk om gebruik te maken van deeltijdpensioen. Wel hebt u de keuze om uw pensioen eerder in te laten gaan of uit te stellen. U kunt het ouderdomspensioen op zijn vroegst op uw 55ste en uiterlijk op uw AOW-leeftijd in laten gaan. ●

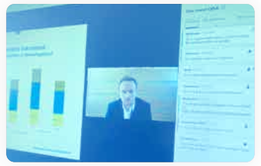

klmgrondfonds.nl

Bent u erbij? Meld u aan voor een webinar Pensioen In Zichtdag

Bent u van plan met pensioen te gaan? Schrijf u dan nu in voor een webinar Pensioen In Zichtdag. Zolang er geen bijeenkomsten mogelijk zijn op kantoor organiseren wij elke maand een webinar.

Kijk op **klmgrondfonds.nl/contact/pensioeninzichtdagen** en schrijf u nu in.

De droom van een huisje op Bali

Wibo Wibowo wordt in augustus 66 jaar. Na zijn pensioen bij KLM Cargo, in december, wilde hij voorgoed teruggaan naar Indonesië, naar een huisje op Bali dat zijn vrouw en hij van hun spaargeld kochten. Maar nu zit hij thuis vanwege de coronacrisis en is de emigratie een riskante droom.

‘Een jaar of zes geleden hebben we van ons spaargeld een klein huisje op Bali gekocht, in het groen, bij de rijstvelden, prachtig. Maar het is daar voor mij nu riskant.’

‘Ik heb het hier in Nederland ook prima naar mijn zin hoor. Ik heb toen ik jong was op hoog niveau badminton gespeeld en ik doe het nog steeds, voor mijn plezier. Daarnaast ga ik vooral graag vissen.’

Wibo Wibowo

Hoe kwam je bij KLM terecht?

‘Ik ben in 1977 vanuit Indonesië naar Nederland gekomen, met een oom en tante. Eerst werkte ik via een uitzendbureau, onder meer in een bejaardencentrum en in restaurant Bali in Amsterdam. Ik had in Indonesië een horecadiploma gehaald.
Op een gegeven moment hoorde ik van kennissen dat je als werknemer van KLM goedkoop kon vliegen, met IPB-tickets. En Indonesië, waar ik naartoe wilde, ligt natuurlijk aan de andere kant van de wereld. Dus ik heb mijn diploma laten vertalen en meteen gesolliciteerd. En ik werd meteen aangenomen, bij KLM Catering, in 1986. Later werd dat verzelfstandigd en moest ik kiezen: meegaan met dat cateringbedrijf of bij KLM blijven, maar dan bij een ander onderdeel. Dat laatste heb ik gedaan, en zo ben ik bij KLM Cargo terechtgekomen, op de afdeling documentatie.’

Aan je horecadiploma had je niets meer.

‘Nee, maar het was ook prima werk hoor, met leuke collega’s. Wel heel anders, zorgen dat de papieren in orde zijn voor binnenkomende en vertrekkende vluchten. Vooral de harde deadlines betekenden dat je vaak behoorlijk onder druk moest presteren. Eigenlijk zou 5 december mijn laatste werkdag zijn, pensioen als sinterklaascadeau.’

Maar nu zit je verplicht thuis?

‘Ja, heel jammer, sinds 7 april. Het coronavirus kwam ertussen. Ik heb tien jaar geleden een hartinfarct gehad, ik ben diabetespatiënt en ik heb COPD. Dus je kunt wel zeggen dat ik in de kwetsbare groep zit. Het is onzeker wanneer ik weer aan de slag kan. Dat is best verdrietig, ik zou het liefst met een glimlach eindigen. En ik zou ook graag mijn kennis overdragen aan jongere en nieuwe collega’s. Maar dat komt er nu niet van. Op 15 juni horen we hopelijk meer.’

Hoe heb je je op je pensioen voorbereid?

‘Ik heb natuurlijk Mijn planner gecheckt. Ook heb ik advies gevraagd aan een deskundige collega en ben ik samen met mijn vrouw afgelopen jaar naar de Pensioen in Zichtdag gegaan. Dat was heel interessant en informatief.’

Wil je na je pensioen terug naar Indonesië?

‘Dat was wel de bedoeling. Ik ben er de afgelopen jaren vaak geweest, met mijn vrouw en onze twee kinderen, om mijn vader en moeder en andere familie te bezoeken. Onder meer in Soerabaja, Jakarta en Djokjakarta. Een jaar of zes geleden hebben we van ons spaargeld een klein huisje op Bali gekocht, in het groen, bij de rijstvelden, prachtig. Daar zouden we gaan wonen. Maar het is daar voor mij nu riskant: er zijn veel minder medische voorzieningen en vooral jongeren trekken zich niets aan van de regels om afstand te houden. Als je dat ziet op tv, gewoon absurd. Ik hoop dat er snel medicijnen en een vaccin komen, zodat ik mijn droom kan verwezenlijken om terug te keren naar Indonesië.’

En stel dat de emigratie voorlopig niet doorgaat?

‘Ik heb het hier in Nederland ook prima naar mijn zin hoor. Ik heb toen ik jong was op hoog niveau badminton gespeeld en ik doe het nog steeds, voor mijn plezier. Daarnaast ga ik vooral graag vissen. Op kabeljauw en makreel op volle zee, of lekker rustig langs het kanaal. Daar vang ik zelden iets, maar dat maakt me niets uit. Ik heb geduld en ik geniet.’

Bereid u voor op uw pensioen

Met behulp van Mijn planner (in MijnKLMPensioen) kunt u van te voren ‘spelen’ met de pensioenkeuzes die u hebt bij uw pensionering:

- Wanneer wilt u met pensioen?
- Wilt u gebruik maken van deeltijdpensioen of de cao-regeling ‘deeltijd voorafgaand aan pensioen’?
- Wilt u meer of minder nabestaandenpensioen?
- Wilt u eerst een hoger en later een lager pensioen of andersom?
- Wilt u weten wat de gevolgen van de VVR zijn op uw pensioen?

U ziet meteen de invloed van uw keuzes op de hoogte van uw pensioen. Zo bepaalt u zelf welke keuzes het beste bij uw persoonlijke situatie passen.

Log in op MijnKLMPensioen

klmgrondfonds.nl

voor overzicht
voor eigen keuzes
voor nu en later

COLOFON | Focus verschijnt twee keer per jaar en wordt verstuurd aan deelnemers en pensioengerechtigden van het Algemeen Pensioenfonds KLM van 55 jaar en ouder. **Redactie** Blue Sky Group B.V., Amstelveen
Redactieadres Redactie Focus, Postbus 123, 1180 AC Amstelveen **E-mail** focus@klmgrondfonds.nl
Tekst Blue Sky Group, Bauke ter Braak **Fotografie** Don Wijns
Ontwerp en opmaak FRISSEWIND in communicatie en design **Druk** Drukkerij Aeroprint, Ouderkerk aan de Amstel

CONTACT | E pensioenservice@klmgrondfonds.nl | T 020 426 62 10 | **KLMGRONDFONDS.NL**

Algemeen Pensioenfonds KLM